IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

RAQAMLI SOLIQ TIZIMI ORQALI SOLIQ TUSHUMLARINI PROGNOZLASH VA BUDJET BARQARORLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI

Narzullayev Nurbek Erkin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli soliq tizimi orqali soliq tushumlarini prognozlash va budjet barqarorligini ta'minlash masalalari tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, elektron hisobvaraq-faktura, onlayn nazorat-kassa texnikasi, soliq to'lovchi shaxsiy kabineti va katta ma'lumotlar bazalari soliq ma'murchiligida tezkor axborot shakllantirish imkonini beradi. Maqolada soliq tushumlarini prognozlashda raqamli ma'lumotlardan foydalanish, prognoz xatolarini kamaytirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda budjet daromadlari barqarorligini oshirish yo'llari o'rganilgan. Tadqiqot natijasida raqamli soliq tizimini makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan integratsiya qilish, sun'iy intellekt va risk-tahlil vositalarini keng qo'llash bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: raqamli soliq tizimi, soliq tushumlari, prognozlash, budjet barqarorligi, soliq ma'murchiligi, Big Data, sun'iy intellekt, fiskal siyosat.

Abstract. This article analyzes the use of digital tax systems for forecasting tax revenues and ensuring budget stability. Digital technologies, e-invoicing, online cash registers, taxpayer portals and big data platforms create a reliable information base for tax administration. The study examines how digital data can improve revenue forecasting, reduce forecasting errors, limit the shadow economy and strengthen the stability of budget revenues. The article proposes measures for integrating digital tax systems with macroeconomic indicators and applying artificial intelligence and risk-based analytics in fiscal planning.

Keywords: digital tax system, tax revenues, forecasting, budget stability, tax administration, big data, artificial intelligence, fiscal policy.

KIRISH

Soliq tushumlari davlat budjetining eng muhim daromad manbalaridan biri hisoblanadi. Budjet daromadlarining barqaror shakllanishi davlatning ijtimoiy majburiyatlarini bajarishi, infratuzilmani rivojlantirishi va makroiqtisodiy barqarorlikni saqlashi uchun zarurdir. Shu sababli soliq tushumlarini aniq prognozlash davlat moliyasini boshqarishning muhim vazifalaridan biri sifatida qaraladi.

An'anaviy soliq prognozlash amaliyotida asosan o'tgan yillardagi tushumlar dinamikasi, yalpi ichki mahsulot, inflatsiya, import hajmi, ish haqi fondi va iste'mol ko'rsatkichlariga tayaniladi. Biroq iqtisodiyotda raqamli operatsiyalar ko'paygani, elektron savdo kengaygani va to'lovlar tezlashgani sababli faqat statistik ma'lumotlarga asoslangan prognozlar yetarli bo'lmay qolmoqda. Raqamli soliq tizimi esa real vaqtga yaqin ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish imkonini beradi.

O'zbekistonda soliq ma'murchiligini raqamlashtirish jarayonida elektron hisobvaraq-fakturalar, onlayn nazorat-kassa texnikasi, elektron soliq hisobotlari, shaxsiy kabinet, raqamli markirovka va masofaviy xizmatlar bosqichma-bosqich joriy etilmoqda. Ushbu tizimlar soliq bazasini kengroq kuzatish, soliq to'lovchilar faoliyatini segmentlash va tushumlarni qisqa hamda o'rta muddatli prognozlash uchun axborot asosini yaratadi.

Ushbu maqolaning maqsadi raqamli soliq tizimi orqali soliq tushumlarini prognozlash imkoniyatlarini o‘rganish, budjet barqarorligini ta’minlashdagi ahamiyatini tahlil qilish hamda amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Soliq tushumlarini prognozlashda raqamli texnologiyalar ma’lumotlarni tez yig‘ish va qayta ishlash orqali prognoz aniqligini oshirishi mumkinligi ta’kidlanadi (Koniagina, 2020).

Raqamli vositalar soliq ma’murchiligi xarajatlarini kamaytirish, qarzdorlikni qisqartirish va budjet daromadlarini oshirishga xizmat qilishi ilmiy tadqiqotlarda ko‘rsatilgan (Ripol-Saragosi & Gomeleva, 2021).

Davlat budjeti daromadlarini prognozlashda raqamli platformalar, sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar bazalari prognoz xatolarini kamaytirishning muhim vositasi sifatida baholanadi (Solomatina, 2025).

Raqamli soliq ma’murchiligi samaradorligini baholashda iqtisodiy, ma’muriy va texnologik mezonlardan foydalanish zarurligi qayd etiladi; elektron deklaratsiyalar, e-hisobvaraq va avtomatlashtirilgan integratsiyalar soliq yig‘iluvchanligini oshiradi (Salahova, 2025).

Soliq tizimining raqamli iqtisodiyotga moslashuvi soliq bazasini himoya qilish, ichki resurslarni safarbar etish va zamonaviy soliq siyosatini shakllantirish uchun muhim hisoblanadi (Kim et al., 2022).

Soliq daromadlari prognozlarining xatoligi budjet rejalashtirishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi, shuning uchun institutsional muvofiqlik va aniq prognoz metodikasi zarurligi ko‘rsatilgan (Heinemann et al., 2017).

O‘zbekiston sharoitida soliq prognozlash metodologiyasini takomillashtirish budjet daromadlari barqarorligini ta’minlashning muhim omili sifatida qaraladi (Babayev, 2019).

Mazkur tadqiqotlar raqamli soliq tizimi faqat texnik yangilik emas, balki budjet daromadlarini rejalashtirish, soliq nazoratini kuchaytirish va fiskal barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiluvchi kompleks boshqaruv mexanizmi ekanligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada tizimli tahlil, taqqoslash, guruhlash, statistik-analitik yondashuv va prognozlash usullaridan foydalanildi. Tadqiqotda soliq tushumlariga ta’sir qiluvchi asosiy omillar sifatida iqtisodiy faollik, elektron aylanmalar, onlayn kassa tushumlari, elektron hisobvaraq-fakturalar hajmi, soliq qarzdorligi, soliq to‘lovchilar segmenti va makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar ko‘rib chiqildi.

Prognozlash jarayonida raqamli soliq tizimining ustunligi shundaki, u soliq to‘lovchi faoliyatini real vaqtga yaqin kuzatish imkonini beradi. Bu esa daromadlar rejasini faqat yillik statistik ma’lumotlarga emas, balki joriy operatsion ma’lumotlarga asoslash imkoniyatini yaratadi.

Metodologik jihatdan soliq tushumlarini prognozlash quyidagi mantiqiy zanjir asosida baholandi: raqamli ma’lumotlarni yig‘ish, ularni tozalash va guruhlash, soliq bazasi indikatorlarini aniqlash, makroiqtisodiy omillar bilan bog‘lash, prognoz modelini shakllantirish, xatolikni baholash va budjet rejalariga tuzatish kiritish.

ASOSIY VA TAHLILIY QISM

Raqamli soliq tizimi soliq ma’murchiligining barcha bosqichlariga ta’sir ko‘rsatadi. Birinchidan, soliq bazasi haqida kengroq va tezkor ma’lumot shakllanadi. Elektron hisobvaraq-fakturalar tovar va xizmatlar aylanishini ko‘rsatadi, onlayn kassa ma’lumotlari chakana savdo tushumlarini aks ettiradi, elektron deklaratsiyalar esa soliq majburiyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu ma’lumotlar birlashtirilganda soliq tushumlarining haqiqiy salohiyatini baholash imkoniyati ortadi.

Ikkinchidan, raqamli tizim yashirin iqtisodiyot va soliqdan bo‘yin tovlash holatlarini kamaytirishga yordam beradi. Elektron hujjatlar va onlayn to‘lov izlari soliq organlariga operatsiyalar zanjirini kuzatish imkonini beradi. Bu esa qo‘shilgan qiymat solig‘i, foyda solig‘i, aylanmadan olinadigan soliq va jismoniy shaxslar daromad solig‘i bo‘yicha soliq bazasini kengaytirishi mumkin.

Uchinchidan, raqamli soliq tizimi budjet barqarorligini ta’minlashda erta ogohlantirish mexanizmi vazifasini bajaradi. Agar ma’lum tarmoqda elektron aylanmalar pasaysa, onlayn kassa tushumlari kamayib ketsa yoki soliq qarzdorligi oshsa, bu kelgusi davrda budjet tushumlari kamayishi mumkinligidan signal beradi. Shunday qilib, davlat moliya organlari xarajatlarni boshqarish, qarzdorlikni undirish va soliq siyosatini moslashtirish bo‘yicha tezkor qaror qabul qilishi mumkin.

To‘rtinchidan, raqamli soliq tizimi prognozlashning sifatini oshiradi. An’anaviy prognozlar ko‘pincha yillik yoki choraklik statistik ma’lumotlarga tayanadi. Raqamli tizim esa kunlik, haftalik va oylik ma’lumotlar bilan ishlash imkonini beradi. Bu qisqa muddatli prognozlarni aniqlashtiradi va budjet ijrosi bo‘yicha tafovutlarni kamaytiradi.

1-jadval

Raqamli soliq tizimi asosida soliq tushumlarini prognozlash mexanizmlari

Raqamli manba	**Tahlil qilinadigan ko‘rsatkich**	**Prognozdagi vazifasi**	**Budjet barqarorligiga ta’siri**	**Kutiladigan natija**
Elektron hisobvaraq-faktura	Tovar va xizmatlar aylanishi	QQS va foyda solig‘i bazasini baholash	Tushumlar rejasini aniqlashtiradi	Soliq bazasi shaffoflashadi
Onlayn nazorat-kassa	Chakana savdo tushumlari	Iste’mol va aylanma solig‘ini prognozlash	Qisqa muddatli tushumlarni kuzatadi	Yashirin savdo kamayadi
Elektron deklaratsiya	Soliq majburiyatlari va hisobotlar	Reja va faktni taqqoslash	Prognoz xatolarini kamaytiradi	Hisobot intizomi oshadi
Soliq to‘lovchi shaxsiy kabineti	To‘lov, qarzdorlik va murojaatlar	Soliq intizomini segmentlash	Qarzdorlik riskini kamaytiradi	Undiruv samarasi ortadi
Big Data va AI tahlili	Operatsiyalar, risk profili, tarmoq	Avtomatik prognoz va risk reytingi	Budjet shoklariga erta javob beradi	Aniq va moslashuvchan prognoz

	dinamikasi			yaratiladi

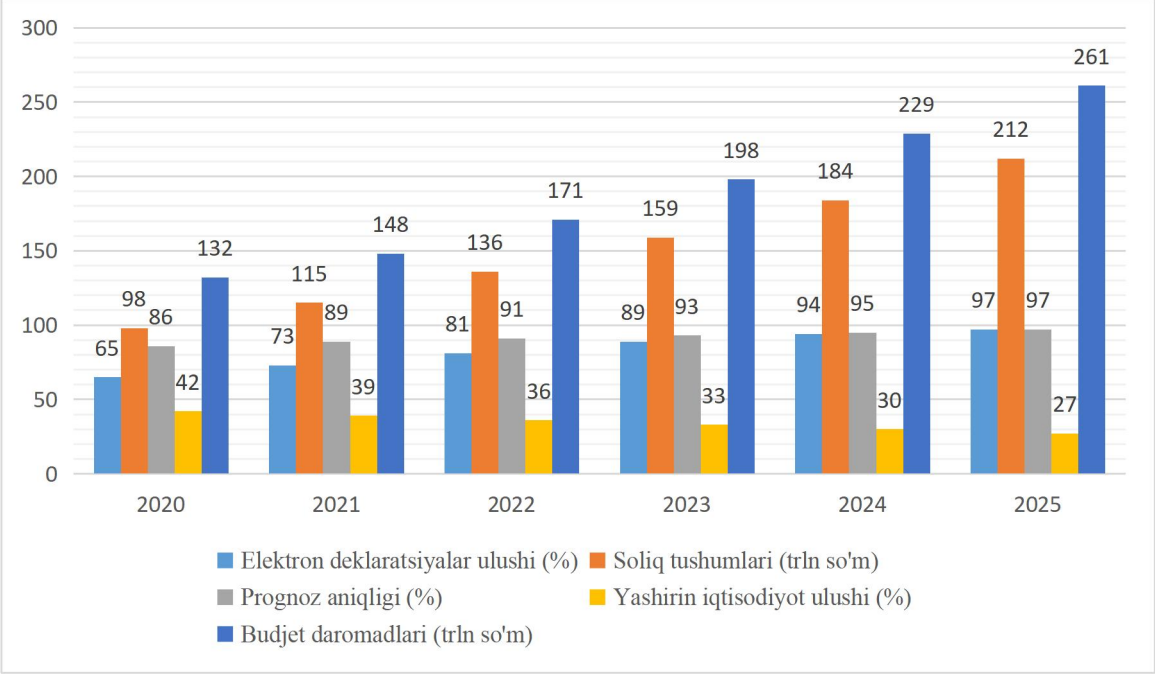
Manba: *Muallif tomonidan ilmiy adabiyotlar va raqamli soliq ma'murchiligi amaliyoti asosida tuzildi.*

Jadvaldan ko‘rinadiki, raqamli soliq tizimining har bir elementi prognozlash jarayonida alohida vazifani bajaradi. Masalan, elektron hisobvaraq-fakturalar ishlab chiqarish va savdo zanjiridagi real aylanmalarni aniqlashga yordam bersa, onlayn nazorat-kassa ma'lumotlari aholining iste'mol faolligini baholash imkonini beradi. Elektron deklaratsiyalar soliq majburiyatlarini tekshirishga, shaxsiy kabinet ma'lumotlari esa soliq intizomini monitoring qilishga xizmat qiladi.

Raqamli soliq ma'lumotlari asosida prognozlashning samaradorligi ma'lumotlar sifati va integratsiyasiga bog‘liq. Agar soliq, bojxona, bank, statistika va g‘aznachilik axborot tizimlari o‘zaro bog‘langan bo‘lsa, budjet daromadlari bo‘yicha real vaqtga yaqin monitoring tizimi shakllanadi. Bu tizim fiskal siyosatni moslashuvchan boshqarish imkonini beradi.

Budjet barqarorligini ta'minlashda soliq tushumlarining faqat umumiy hajmini emas, balki ularning tarkibini ham tahlil qilish zarur. QQS, aksiz solig‘i, foyda solig‘i, jismoniy shaxslar daromad solig‘i va ijtimoiy soliq bo‘yicha alohida prognozlar tuzilsa, qaysi soliq turi bo‘yicha risk yuqori ekanligi aniqlanadi. Bu esa daromadlar bazasini diversifikatsiya qilish, soliq imtiyozlarini baholash va xarajat majburiyatlarini ehtiyotkor rejalashtirishga yordam beradi.

Raqamli prognozlash tizimida sun'iy intellekt va mashinaviy o‘rganish modellaridan foydalanish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi. Bunday modellar tarixiy ma'lumotlar, mavsumiylik, iqtisodiy faollik, narxlar o‘zgarishi va to‘lov intizomini hisobga olib, soliq tushumlari bo‘yicha bir nechta ssenariyni ishlab chiqishi mumkin. Natijada budjet rejalashtirishida optimistik, bazaviy va ehtiyotkor ssenariylar shakllantiriladi.

1-rasm. Raqamli soliq tizimi orqali soliq tushumlari va budjet daromadlari dinamikasi.

Manba: *Muallif tomonidan ilmiy adabiyotlar va raqamli soliq boshqaruvi amaliyoti asosida tuzildi.*

Mazkur diagrammada 2020–2025-yillar davomida raqamli soliq tizimining rivojlanishi natijasida soliq tushumlari, budjet daromadlari, prognozlash aniqligi hamda elektron deklaratsiyalar ulushidagi o‘zgarishlar aks ettirilgan. Diagramma ma’lumotlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, raqamli texnologiyalarni soliq ma’murchiligiga keng joriy etish soliq organlari faoliyatining samaradorligini sezilarli darajada oshirgan. Xususan, elektron deklaratsiyalar ulushining yil sayin ortib borishi soliq to‘lovchilar va davlat organlari o‘rtasidagi axborot almashinuvini tezlashtirib, inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytirgan.

Shuningdek, soliq tushumlarining barqaror o‘sishi raqamli nazorat mexanizmlari, elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa mashinalari va avtomatlashtirilgan tahlil tizimlarining amaliy samaradorligini ko‘rsatadi. Prognoz aniqligining oshishi esa budjet daromadlarini rejalashtirish sifatini yaxshilab, davlat moliyasini boshqarishda aniqroq qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi.

Diagrammadan yana bir muhim jihat sifatida yashirin iqtisodiyot ulushining bosqichma-bosqich qisqarishi kuzatiladi. Bu holat soliq bazasining kengayishiga, soliq intizomining mustahkamlanishiga va budjetga qo‘shimcha mablag‘lar jalb qilinishiga xizmat qiladi. Natijada davlat budjeti daromadlari hajmi ortib, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish, infratuzilma loyihalarini amalga oshirish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash imkoniyatlari kengayadi.

Diagramma natijalari raqamli soliq tizimi soliq tushumlarini prognozlash aniqligini oshirish, budjet daromadlarini barqaror shakllantirish va fiskal barqarorlikni ta’minlashning muhim omillaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Shu sababli sun’iy intellekt, Big Data va avtomatlashtirilgan tahlil texnologiyalarini soliq ma’murchiligiga yanada kengroq joriy etish kelgusida budjet samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Muammolar va takliflar

Raqamli soliq tizimi imkoniyatlari keng bo‘lishiga qaramay, uni soliq tushumlarini prognozlashda to‘liq qo‘llash bir qator muammolar bilan bog‘liq. Eng avvalo, ayrim axborot tizimlari o‘rtasida ma’lumot almashinuvi yetarli darajada integratsiyalashmagan bo‘lishi mumkin. Bu esa prognoz modelida ma’lumotlar takrorlanishi yoki kechikib aks etishiga olib keladi.

Ikkinchi muammo ma’lumotlar sifati bilan bog‘liq. Soliq to‘lovchilar tomonidan noto‘g‘ri yoki kechiktirib kiritilgan ma’lumotlar, texnik xatolar va kodlashdagi tafovutlar prognoz aniqligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli elektron hujjatlarning avtomatik tekshiruvi, risk indikatorlari va ma’lumotlarni tozalash algoritmlari takomillashtirilishi lozim.

Uchinchi muammo kadrlar salohiyati bilan bog‘liq. Raqamli prognozlash tizimidan samarali foydalanish uchun soliq organlari, moliya organlari va mahalliy budjet mutaxassislarida ma’lumotlar tahlili, ekonometrik modellashtirish va sun’iy intellekt vositalari bo‘yicha yetarli bilim bo‘lishi zarur.

Muallif fikricha, soliq tushumlarini prognozlash va budjet barqarorligini ta’minlash uchun quyidagi takliflar muhimdir: soliq va budjet axborot tizimlarini yagona analitik platformada integratsiya qilish; real vaqtga yaqin soliq monitoringini joriy etish; yirik soliq to‘lovchilar bo‘yicha alohida prognoz modellarini ishlab chiqish; hududlar kesimida soliq salohiyatini baholash; AI asosidagi risk reytingi va prognoz ssenariylarini yaratish; prognoz xatolarini muntazam baholab borish.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli soliq tizimi soliq tushumlarini prognozlash va budjet barqarorligini ta’minlashda muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi. Elektron

hisobvaraq-faktura, onlayn nazorat-kassa, elektron deklaratsiya, shaxsiy kabinet va Big Data tizimlari soliq bazasi haqida tezkor va ishonchli axborot shakllantiradi.

Raqamli ma’lumotlar asosida prognozlash an’anaviy prognozlash usullariga nisbatan aniqroq, tezkorroq va moslashuvchanroq bo‘lishi mumkin. Chunki bunday tizim iqtisodiy faollikdagi o‘zgarishlarni real vaqtga yaqin kuzatadi, soliq tushumlari bo‘yicha xavf signallarini erta aniqlaydi va budjet rejasiga zarur tuzatishlar kiritish imkonini beradi.

Budjet barqarorligini ta’minlash uchun raqamli soliq tizimi makroiqtisodiy prognozlar, g‘aznachilik ma’lumotlari, bojxona axborotlari va bank to‘lovlari bilan uzviy bog‘lanishi lozim. Bunday integratsiya soliq tushumlarining hududlar, tarmoqlar va soliq turlari bo‘yicha chuqur tahlilini ta’minlaydi.

Raqamli soliq tizimi soliq ma’murchiligini soddalashtirish, soliq intizomini oshirish, yashirin iqtisodiyot hajmini kamaytirish va budjet daromadlari barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois O‘zbekistonda soliq tushumlarini prognozlash amaliyotida sun’iy intellekt, avtomatlashtirilgan risk-tahlil va yagona raqamli fiskal platformalardan keng foydalanish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Koniagina, M. N. (2020). Forecast of budget revenues from taxes in the context of economy digitalization. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering.
2. Ripol-Saragosi, L., & Gomeleva, E. (2021). Application of digital tools to enhance tax administration processes. SHS Web of Conferences.
3. Solomatina, T. (2025). Forecasting tools for government budget revenues in the digital financial environment.
4. Salahova, S. (2025). Criteria for assessing the effectiveness of digital tax administration.
5. Kim, C., Hendriyetty, N., Taghizadeh-Hesary, F., & Evans, C. (2022). Taxation in the Digital Economy.
6. Heinemann, A., Kotina, H., & Stepura, M. (2017). An Interdisciplinary View on Tax Revenue Estimates and Forecasts and its Impacts on a Multilevel Public Budget System.
7. Babayev, Sh. B. (2019). Perfection of methodology of forecasting of tax revenues from physical persons: foreign experience.
8. OECD. (2022). Tax Administration 3.0 and Electronic Invoicing.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2020). 489-son qaror: QQS hamda elektron hisobvaraq-fakturalar bo‘yicha tartib.